

Немања РАДУЛОВИЋ

ХОМЕР И ДЕТЕКТИВИ

Универзитет у Београду
Филолошки факултет

(Robert Kanigal. *Hearing Homer's Song: The Brief Life and Big Idea of Milman Parry*. New York: Knopf, 2021, 352 pp. (е-издање))

Како је познато, млади класичар Милман Пари и још млађи асистент Алберт Лорд отишли су у Краљевину Југославију да би у сусрету с живом усменом традицијом решили хомерско питање. На крају за право нису добили ни аналитичари ни унитаристи јер је само питање нестало пред увидом да су хомерски епови традиционалне усмене творевине. Ново схватање усменог текста, као истовремено флуидног и формулативног, односно откриће целе нове поетике и естетике усмености, као радикално другачије од писане књижевности, проширило се далеко ван класичних наука, на друге филологије све до проучавања медија или хип хопа.

Околности у којима је настајало ново схватање епа нису мање интересантне од чисто дисциплинарне историје. Долазак Парија у далеку земљу, доживљену као егзотика (Паријев син Адам имао је таквих оријенталистичких детаља у својим сећањима на детињство), довијање да се дугачка извођења сниме, те на крају необична Паријева смрт (Пари је у хотелу у Лос Анђелесу погинуо од пиштоља који је случајно опалио док је отварао кофер, док је његова супруга била у суседној соби) која га је спречила да теренска запажања пренесе у књигу одавно су пратећи део повести о теорији. Коб је пратила и наредну генерацију, где је дошло је до борбе за наслеђе између Лорда, као ученика, и Адама Парија, са супругом Ен Ејмори (обоје класичари), који је завршен смрћу Адама и Ен у саобраћајној несрећи.

Српски читалац могао је да прочита преглед рођења теорије у исцрпној и узорно јасној студији Здеслава Дуката *Хомерско њишање* (1988). Историјат саме теорије дао је и Лордов наследник Џ. М. Фоли (такође 1988) који је приказао конвергенцију класичне филологије и проучавања усмене епике. Роберт Канигел, аутор више књига из области популаризације науке и биографија, преузео је да сагу о настанку теорије представи широј публици. На почетку студије он поставља питање како настају велике идеје, односно ко је човек који стоји иза идеје усмености:

To anyone moved to reflect on the nature of human genius or, less grandly, of intellectual work at its highest and best, it is hard not to wonder about the turns of Parry's personal story. From where do great ideas emerge? What are the conditions of domestic life, of home and family, marriage and children, that nourish or discourage them? Parry could seem to have come out of nowhere.

Књига прати два тока: биографију Милмана Парија и формирање концепта усмене формулативности. Специјалисти књизи не треба да замерају оно што биографије истраживача и популаризације науке и не претендују да представе већ да процене да ли је у популаризацији успела. Кад је о теорији усмене формулативности реч, може се рећи да је Канигел успео да сажето и јасно пренесе ову идеју. Штавише, пренео ју је, у складу с биографском намером, као постепен процес, тако да се прати Паријева перспектива, у чему је важно померање од традиционалности ка усмености, кад је реч о томе шта је природа епског дела. Овај задатак није једноставан: теорија усмене формулативности је захтевна, временом је постајала све сложенија, залази у комплексна метричка питања, подразумева познавање различитих језика – довољно је погледати неку студију где упоредо стоје стихови на старогрчком, староенглеском и српском – укључује и дијахронијске аспекте, који залазе у индоевропистику и компаративну митологију. С друге стране, без обзира на огроман утицај у научном свету, у популарним представама Хомер се види као писац (заправо се и српска епика, за коју читалац зна да је усмена, ипак често чита тако што се представе формиране на писаној литератури по инерцији преносе на њу). Канигел полази од тога да је за читаоце Хомер позната величина, али их упознаје са старим питањем: ко је уопште Хомер? Да би објаснио читаоцу шта је заправо новина коју је донео пар Пари-Лорд, Канигел се успешно фокусирао на преокрет који је открио да је пре оног што ми видимо као фиксиран текст постојао непрестан процес мењања текста, те да тај процес није „кварење“ већ стварање. Како би показао да реч није о далеким културама познатим само у академским нишама, он наводи примере из савременог искуства, као што је додела Нобелове награде једном извођачу (Бобу Дилану). Пошто је пошао од познатог – Хомер као икона – ка непознатом, аутор је неминовно морао мало и да поједностављује (рецимо, кад се каже да вековима нико није доводио у питање Хомерову величину, то изоставља примедбе француских класициста). Међутим, фокусирање на Хомера као на полазну тачку довело је до искривљења у историјском приказу, а то је посматрање само из угла историје класичне филологије. На који је начин теорија променила фолклористику и њено схватање усменог текста, варијантности, праваријанте, који су доминирали у првој половини 20. века, те само схватање теренског рада, читалац неће видети јер је фолклористика овде у улози помоћне дисципли-

не. Тај део представљен је краћим освртима на Мурка и Жуса. Тако је Паријев допринос исечен из шире историје идеја, а нарочито из проучавања усменог епа које се одвијало у 19. и раном 20. веку међу Јужним Словенима и међу централноазијским туркијским народима, где су многе ствари које су класичарима биле новина, заправо већ биле откривене.

Ако је један део књиге успешна дивулгација, биографски део је знатно амбициознији и заснован на многим изворима, укључујући разговоре с члановима породице. Слика Парија коју добијамо није непозната досадашњем истраживању (научник у ком има нечег романтичарског, први у својој породици који похађа колеџ), али ју је Канигел представио врло живо тако да је допунио оно што би био чисто филолошки или теренски рад. У центру књиге је колико Паријев живот, још више његова смрт: “*No one could go very far in studying Parry’s life without some thought about the strange aspects of his death*”, Sterling Dow would observe in the 1960s. In all the years since, rumor, legend, and surmise about the last days of Milman Parry have never abated”, каже Канигел. Тежња да се дâ нешто ново усредсредила се на ову тему. Канигел као у *true crime* жанру претреса званичан закључак о несрећном случају, гласине о заташканом самоубиству и нуди, уз нужне оградe, решење да је Маријан Пари убила мужа. Најзанимљивије је сведочанство да су сами чланови породице – укључујући кћерку и унука – веровали у то. Да ли је тако било или не, не знамо и тешко да ћемо сазнати. Можемо се евентуално питати (без ироније) да ли је калифорнијска полиција тридесетих била толико наивна да је Маријан Пари могла да их обмане причом о незаконченом пиштољу у коферу. Наравно, за историју дисциплине ово није од значаја сем утолико колико се и око Теорије формира фолклор. Али књига је тиме добила и нешто друго: Маријан Пари избија као личност уз Парија. Канигел је представља као занемарену супругу, која је повезала младог Парија с кругом око Кребера (значајно с обзиром на утицај који је антропологија имала на његов одмак од строго филолошког размишљања), која је занемарила своје академско образовање због мужа, вероватно и варана супруга, а истовремено имуплсивна, можда и неурачунљива особа.

Треба истаћи да се у закључку Канигел дотакао питања естетике које је било предмет спорења у рецепцији: док су критичари замерали теорији да певаче претвара у механичке преносиоце образаца, заступници су доказивали да формулативност не искључује креативност. Битно је за потпуно разумевање теорије што је аутор представио аргументе бранилаца и стао у њих.

Канигел даје упечатљиве приказе миљеа: америчке академске средине, од боемије до антисемитизма, или француске академске средине, која је представљена из америчке перспективе као страна и помало застрашујућа. Српског читаоца занимаће и како је овде

представљена међуратна Југославија. Ту има фактографских грешака: да је Дубровник 1918. узео то име док се пре тога звао Рагуза, да је земља 1922. постала Југославија или да је Александар тек 1929. од земље створио краљевину (има омашака и у вези с америчком историјом, попут тога да је САД ушле у рат 1916). Више упада у очи то да је задржана егзотизација јужнословенске средине. Она је посведочена још код самог Парија, познатом фотографијом у муслиманској народној ношњи, што му је донело поређење с Лоренсом од Арабије, и што је био предмет и познијих критика. Мада Канигелова књига говори и о животу теорије после Парија, он такве критике није наводио. Оне су, међутим, врло важне јер отварају легитимна питања методологије теренског рада и корпуса. Сем крајње сажетог помена Мурковог рада и описа Голенишчев-Кутузова, али само као помоћника на терену, могло би се закључити да у међуратној Југославији није било одговарајуће средине чије би се идеје о том истом корпусу могле упоредити с Паријевим. Ово није тек интерес „нас“ за то како „смо“ приказани. Реч је о ситуацији сасвим аналогној томе како су класичари посматрали Хомера пре Парија. Посматрање из угла хомерског питања оставило је у сенци то шта је јужнословенској фолклористици Пари донео ново и због чега је критикован. Тај угао узет је управо због усмерености ка најширој публици за коју је јужнословенска епика далеко питање за мали круг специјалиста, али је Хомер блиско име.

За читаоца ширег интересовања ово може бити увод у сложену питања усменог стварања и једне од највећих фолклористичких теорија 20. века. За оног већ упознатом с теоријом, позадина њеног настанка добија детаљнији рељеф, барем кад је реч о америчком и француском делу Паријевог живота.